

**İMPARATORLUK'TAN
CUMHURİYET'E
BİR AYDIN:
FALİH RIFKI ATAY**

Funda Selçuk ŞİRİN

Tarihçi Kitabevi Yayınları: 55
Tarihçi Kitabevi Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakođlu

Editör: Necip Azakođlu
Sayfa ve Kapak Tasarım: Tarkan Togo

Birinci baskı: Mart 2014
Boyutlar: 13.5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 560

Baskı ve Cilt:
Kitap Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. 123 Kat 1
Topkapı / ZEYTİNBURNU - İSTANBUL
+90 (212) 482 99 10
Sertifika no: 16053

ISBN: 978-605-4534-49-4

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
www.tarihcikitabevi.com

Moda Caddesi No: 104/A Moda / KADIKÖY-İSTANBUL
Tel: 0 216 418 68 86
GSM: 0 530 370 74 11
E- posta: info@tarihcikitabevi.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	
İMPARATORLUKTAN CUMHURİYET'E BİR AYDIN: FALİH RIFKI ATAY	7
BÖLÜM II	
İTTİHATÇILIKTAN TÜRKÇÜLÜĞE FALİH RIFKI ATAY	28
II. Meşrutiyet Dönemi	28
Balkan Savaşları	34
Cumhuriyet Dönemi	58
BÖLÜM III	
BİR İMPARATORLUĞUN SONU	64
I. Dünya Savaşı	65
Ateş ve Güneş: Milli Kültür İnşası ve İttihat ve Terakki Eleştirisi	70
Zeytindağı: Ulus Devlet Üzerinden İmparatorluk Eleştirisi	78
Falih Rıfki Atay ve Akşam Gazetesi	88
BÖLÜM IV	
MİLLİ MÜCADELE VE MUSTAFA KEMAL PAŞA	90
Milli Mücadele: Türklerin Dirilişi	90
Atatürk Karizmasının Oluşması ve Ankara'daki Yeni Kadronun Halka Tanıtımı	119
BÖLÜM V	
BATILILAŞMA MESELESİ	145
II. Meşrutiyet Dönemi	145
Cumhuriyet Dönemi	163

BÖLÜM VI

KEMALİZM

180

İnkılâbın İdeolojisi İnşa Edilirken	180
Falih Rıfkı Atay ve Kemalizm	186
Kemalist Propaganda	196
Kadro Dergisi ve Falih Rıfkı Atay	207
Ülkü Dergisi ve Falih Rıfkı Atay	213

BÖLÜM VII

ULUS DEVLETİN İNŞASINDA İRTİCA KAVRAMI

219

II. Meşrutiyet Dönemi	219
Cumhuriyet Dönemi	225
Hilafetin Kaldırılması ve Laiklik	237
Siyasal Muhalefetin Sindirilmesinde Bir Araç Olarak İrtica	248

BÖLÜM VIII

CUMHURİYET’İN YAPI TAŞLARI:

HALK EĞİTİM VE TERBİYE

262

Halk Eğitimi Sürecinde Türk Ocakları	274
Halk Eğitimi Sürecinde Halkevleri	276
İstanbul Üniversitesi: Yeni Aydın Doğru	282
Köy Enstitüleri: İdeal Köye Doğru	285

BÖLÜM IX

ULUSUN HAM MADDESİ: TARİH ve DİL

288

BÖLÜM X

SİYASAL MUHALEFET

300

II. Meşrutiyet Dönemi ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası	301
Milli Mücadele Yılları ve İlk Meclis’te Muhalefet	308
Halk Fırkası’nın Kuruluşu	316
Cumhuriyet’in İlanı	326
Hilafetin Kaldırılışı	331
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın Kuruluşu	336

Takrir-i Sükûn Kanunu ve Muhalefet	348
İzmir Suikastı ve Muhalefetin Tasfiyesi	351
Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu	358
Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Feshedilmesi	372
Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş: 1945 Sonrası Muhalefet	378
Demokrat Parti'nin Kuruluşu	386
DP'nin I. Büyük Kongresi	399
12 Temmuz Beyannamesi (1947)	404
12 Temmuz Beyannamesi Sonunda	
Her İki Partide Huzursuzluk	406
CHP İçinde Bölünme	408
Falih Rıfık Atay'ın Ulus Gazetesi Başyazarlığından Ayrılması	412
Millet Partisi	416
BÖLÜM XI	
DEVLETÇİLİK	423
İktisat Vekâleti'nde Değişiklik	434
BÖLÜM XII	
DEMOKRASİ	442
BÖLÜM XIII	
MİLLİ ŞEF DÖNEMİ	455
Cumhurbaşkanı'nın Muhalefet ile Barış Politikası ve Yeni Kadro Oluşumu	463
SONUÇ	470
KAYNAKÇA	489
EKLER	508
DİZİN	545

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
A-RCM	Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
Bkz./bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DP	Demokrat Parti
Haz.	Hazırlayan
Nu.	Numarası
s.	Sayfa
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi
TC.F	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
SCF.	Serbest Cumhuriyet Fırkası
M.P.	Millet Partisi

ÖNSÖZ

Falih Rıfıkı Atay, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına ve Cumhuriyet döneminin pek çok önemli gelişmesine tanıklık etmiştir. Özellikle 1923'ten sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar en yakınındaki isimlerden biri ve bir Cumhuriyet seçkini olan Atay, "Ulus Devlet" inşa sürecinde sistemin yeniden üretimi bağlamında önemli bir isim olarak karşımıza çıkar. Atay, etkili bir ideolojik aygıt olarak basını, özellikle de gazeteyi, inşa sürecine aktif bir şekilde kattı. Cumhuriyetin ilanından sonra gazeteci milletvekili olarak CHP'nin resmi yayın organı Hâkimiyet-i Milliye'de yazmaya başladığı günden itibaren kalemini inandığı değerleri savunmak için kullandı.

Elinizdeki çalışmada, Falih Rıfıkı Atay'ın ilk siyasi yazısının tarihi olan 1912 ile 1950 yılları arasındaki yazınında öne çıkan olaylar, kişiler ve kavramlarla ilgili değerlendirmeleri üzerinde durduk. Ağırlıklı olarak gazete yazıları olmakla birlikte, ele almış olduğumuz tarihler arasında kaleme aldığı kitap ve farklı dergilerde yazdığı makalelerini de inceledik. Böylece son derece hacimli bir malzemeye ulaştık. Bu durum çalışmamızı belli bir zaman aralığı ile sınırlamayı zorunlu kıldı.

Atay'ın gazete yazıları, kitap ve makaleleri üzerinden İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecine dair görüş, eleştiri ve kavram dünyasını ortaya koymak yönünde verdiğimiz çabanın aynı zamanda dönem aydınınının da kavram ve söylem dünya-

sına ışık tuttuğunu gördük. Bir gazeteci milletvekili olan Falih Rıfki Atay, iktidar-basın ilişkisinin de merkezindedir. Bu yakın ve iç içe geçmiş ilişki nedeniyle onun yazdıkları, özellikle de gazete yazıları ve buradaki görüş, öneri ve uyarıları sıradan olmaktan çıkmaktadır.

II. Meşrutiyet döneminden itibaren Atay'ın gelişmeler karşısındaki tavır ve görüşlerini ortaya koyarken neyi, ne zaman ve nasıl bir ortamda söylediğine dikkat ettik. Çalışmanın her bölümünde konuya ilişkin Atay yazısını kronolojik olarak ele aldık. Böylece söylemindeki süreklilik ve kopuşları tespit edebilme imkânını elde ettik.

Falih Rıfki Atay gibi hemen hemen her gün, hatta bazı günler üç ayrı köşede yazmış olan bir gazetecinin ele almış olduğumuz yaklaşık 38 yıllık aktif yazı hayatı, hayli hacimli bir yazı koleksiyonuna ulaşmamızı sağladı. Gazete yazıları dışındaki kitap ve makaleleri de bu toplama eklenince elimizdeki malzemenin büyüklüğü şaşkınlık yaratacak boyutlara ulaştı.

Gazeteciliğe 1912'de Tanin gazetesinde başlayan Falih Rıfki Atay, 1918'de Akşam, 1924'ten sonra Hâkimiyet-i Milliye, daha sonraki adıyla Ulus, 1947'de Cumhuriyet, 1951 ve 1952 yılları arasında ise Yeni İstanbul gazetelerinde yazarlığını devam ettirdi. 1952'de kendisinin çıkarmaya başladığı Dünya gazetesinde ölünceye kadar sürekli olarak yazdı. Bu süreç yaklaşık olarak 60 yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Elinizdeki çalışma bu sürecin 1950 yılına kadarki, yaklaşık olarak 38 yıllık bir dönemini kapsamaktadır. Süreç yazarın tanık olduğu olaylar bağlamında değerlendirildiğinde, son derece önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. İmparatorluktan ulus devlete geçişin hemen hemen her dönemecine, önemli gelişmelerine tanık olan Atay, aynı zamanda bu sürecin de önemli simalarından biridir.

Falih Rıfki Atay, gazetecilik mesleği dışında pek çok dergide edebi, siyasi ve kültürel içerikli makaleler de kaleme aldı.

Tecelli, Servet-i Fünun, Şehbal, Yeni Mecmua, Türk Yurdu, Kadro, Ülkü, Yedigün gibi dergilerde yazdı. Ayrıca yaklaşık olarak 25 kitap ve gezi notları da bu toplama eklenince uzun soluklu bir yazın hayatı sürdürdüğü görülür. Ancak gazete köşe yazıları hiç şüphesiz bu genel toplam içinde en hacimli ve en dolu içeriğe sahip olan malzeme olarak ön plana çıkmaktadır.

Falih Rıfkı Atay'ın ele almış olduğumuz 1912-1950 yılları arasındaki dönem bağlamında Türk siyasal yaşamına dair değerlendirmelerini, bu bağlamda kullandığı kavram ve söylemleri, kişilere dair değerlendirmelerini öğrenebileceğimiz en temel metinler bu gazete yazıları oldu. Örneğin 1930 yılında Hâkimiyet-i Milliye'de bir yılda yaklaşık olarak 290 tane başyazı kaleme aldığı göz önünde bulundurulursa, aslında ona dair yapılacak olan değerlendirmelerin merkezine gazete yazılarının konulması gerektiği daha net bir şekilde ortaya çıkar. Bu durum, yazarımızın hemen hemen her olay, gelişme ve duruma karşı bir değerlendirmede bulunduğunu da gösterir. Tabi ki Atay'ın iktidar ile organik ilişkisi de göz önüne alındığında bu değerlendirmeler sıradan olmaktan çıkar.

Bizim açımızdan üzüntü yaratan ve bir o kadar da hayal kırıklığına neden olan durum ise, yaklaşık 60 yıl aralıksız olarak farklı gazetelerde yazan Falih Rıfkı Atay'ın Basın Enformasyon Arşivi'ndeki dosyasının kaybolmuş olmasıdır. Bu durumun gerekçesi olarak, arşivin geçirdiği su baskını gösterilmektedir.

Öneri ve fikirleriyle çalışmamıza daima katkıda bulunan, sohbetleriyle çalışmamızın olgunlaşmasını sağlayan hocam Prof. Dr. Kurtuluş KAYALI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Desteklerinden dolayı hocam Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK'a, elinden gelen desteği esiremeyen, çalışmamızı dikkatli bir şekilde okuyan ve önerilerde bulunan hocam Dr. Cağfer GÜLER'e teşekkür ederim. Çalışmanın hem tez aşamasında hem de gözden geçirilerek yeniden yazılması sürecinde tüm sıkıntılarıma ve yorgunluğuma katlanan, akademik desteği ile daima

yanımda olan eşim Doç. Dr. İbrahim ŞİRİN'e minnet borç-
luyum. Ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi
Mikrofilm Bölümü, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Mü-
dürlüğü Cumhuriyet Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi
çalışanlarına da teşekkür ederim.

Funda Selçuk ŞİRİN
Kocaeli-2014

GİRİŞ

Falih Rıfki Atay, kan kaybeden, sınırları sürekli olarak küçülen bir İmparatorluk mensubu olarak dünyaya geldi. Bu bağlamda, geri çekilişin, yenilginin, Batı karşısında başarısız oluşun kompleksi içinde olan ve İmparatorluğu kurtarmak amacının tüm çabaları belirlediği bir kuşağın da temsilcisidir. II. Meşrutiyet'in kültürel ve siyasal ortamı içinde yetişen Atay, İttihatçıların batılılaşma girişimlerini de bu çerçevede anlamlı buluyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girmesi, sonu hazırlayan gelişme oldu. İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yazar, artık İmparatorluğu kurtarmak için değil yeni bir devleti kurmak için çabalanan büyük sürece katıldı.

Çalışmamızda Atay yazını metinlerarası yöntem bağlamında incelendi.¹ Bu metot incelemesi, Namık Kemal, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi dönemin önemli düşün adamlarının Atay üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir. Falih Rıfki Atay'ın kavram dünyasını ortaya koymaya yönelik çaba, beraberinde bir zihniyetin iz düşümünü takip etmemize imkân verir. Bu durum Cumhuriyet aydınının kavram dünyasını da analiz etmekte bir basamak olma özelliğine sahiptir. Ulus devlet inşasında, sistemin siyasal ve toplumsal olarak yeniden üre-

1 Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Ankara, 2000, s. 10-17.

tilmesi bağlamında kitle iletişim araçları, bu noktada gazete, önemli bir ideolojik aygıt olarak son derece etkilidir. Bu tespit beraberinde Atay'ın sıradan bir gazeteci olmaktan çok, Cumhuriyet ideolojisinin üretilmesi sürecinde olduğu gibi, bunun halka benimsetilmesi noktasında da etkili bir aracı özelliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Falih Rıfki Atay'ın sadece gazete yazıları değil, ele almış olduğumuz tarihler içindeki gezi notları da bu bağlamda son derece önemli bir yere sahiptir. Devletin resmi görevlisi sıfatıyla katıldığı gezilerinin en temel amacı, Türk modernleşmesi için bir model arayışındır. Pek çok kişi için farklı ülkelere dair bilgi kaynağı, bu gezi yazıları oldu. Gezi notlarından oluşan kitapları, Türkiye dışındaki dünyayı hem rejim arayışı içindeki devlet yetkililerine tanıtıyor, hem de başka dünyalardaki yaşama ayna tutarak halkı eğitmeyi, medenileştirmeyi amaçlıyordu.

Organik bir aydın² olarak değerlendirebileceğimiz Atay'ın bu çerçevede iktidarın ideolojisi doğrultusunda ulus devletin inşa sürecindeki en önemli çabalarından biri, Türk toplumunun her yönü ile homojen bir toplum olmasını sağlamaktır. İmparatorluktan ulus devlete geçişte, Osmanlı kimliğinden farklı yeni bir Türk kimliğinin oluşturulması sürecinde, türdeş bir toplum yaratılarak bu toplumun muasır medeniyet seviyesine ulaşması, Atay için de en temel amaçtır.

Falih Rıfki Atay, II. Meşrutiyet yıllarında İttihatçıların batılılaşma politikası, Cumhuriyet döneminde ise Kemalizm'in prensipleri doğrultusunda toplumun inşası amacıyla öncelikli olarak gazeteyi kullandı. Basının haber verme, bilgi iletme, toplumsallaştırma, güdüleme, eğitime, kültürün gelişmesine ve yayılmasına yardımcı olma gibi işlevlerinin yanında denetim

2 Antonio Gramsci, *Aydınlar ve Toplum*, İstanbul 1985, s.20–33. Ayrıca bkz. *Hapishane Defteri*, İstanbul 1997, s.39–79.

ve eleştiri gibi işlevlerini de³ aktif bir şekilde yerine getirdi. Bu durum, yazarımızın özellikle Cumhuriyet döneminde etkisini artırmasına katkı sağladı.

Basının haber verme ve kamuoyu oluşturma gibi geleneksel işlevlerinin yanı sıra, sosyal yapının değişimine katkı sağlama gibi işlevi de vardır.⁴ Modernleşme bağlamında topluma yeni değer yargıları getirme görevi, önemli ölçüde kitle iletişim araçlarına düşer.⁵ Zira basın, kamuoyunu yansıttığı kadar onu biçimlendirme eğilimi de taşır.⁶ Louis Althusser, basını sistemin yeniden kurulması ve yeni özneler yaratılmasında önemli ideolojik aygıtlardan biri olarak değerlendirir. Devlet, bu aygıtlar sayesinde ideoloji kullanarak sistemi yeniden inşa eder.⁷ Falih Rıfkı Atay, Althusserci bir yaklaşımla ifade edersek, ideolojiyi kullanarak, yani rıza ve onay üreterek inşa sürecine katkı sağladı.

Bu yıllarda iktidarın basına bakışını, basından beklentisini en iyi şekilde ortaya koyacak olan açıklamalardan biri, 25 Mayıs 1935’de toplanan Birinci Basın Kongresi’nin açılış konuşmasında Basın Genel Direktörü Vedat Nedim Tör’ün gazetenin işlevine yönelik açıklamalarında bulmak mümkündür:

1-Devrim prensip ve ideallerinin geniş halk yığınları içinde yayılması için kuvvetli bir propaganda organı,

2-Devrim fütühatının kayıtlığa (irticaa) karşı en uyanık bir müdafaa aracı,

3 Kayıhan İçel, “Günümüz Basınının Kamusal Görevleri”, *Genç Gazeteciler Eğitim Semineri*, İstanbul 1985, s. 17.

4 Niyaz Öktem, “Kamuoyu Oluşturulmasında Basının Eğitim İşlevi ve Kamu Yararı Ölçütü”, *Genç Gazeteciler Eğitim Semineri*, İstanbul 1986, s. 242.

5 Ali Gevgilili, “Dünya’da ve Türkiye’de Çağdaş Basının Gelişimi ve Sorunları”, *Basın Yayın Yıllığı*, Sayı: 1, No: 3, İstanbul 1988, s. 129.

6 Maurice Duverger, *Sosyal Bilimlere Giriş*, Çev. Ünsal Oskay, Ankara, 1973, s. 100.

7 Louis Althusser, *Devletin İdeolojik Aygıtları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, s. 28–30.

3-Devrimci hükümetin yaptığı işlerde en samimi bir yardımcı ve uyarıcı,

4-Halkın siyasal, ekonomik ve kültürel eğitiminde en etkin bir okul olma misyonu ⁸.

Basının ortaya konan bu işlevlerinin tamamını Atay'ın özellikle inşa yıllarındaki gazete yazılarında görmek mümkündür. O, her şeyden önce gazeteyi Kemalizm'in propaganda aracı olarak kullandı. Hem Kemalizm'in hem de yeni iktidarın halka tanıtılması ve rejimin esaslarının açıklanmasında gazeteyi stratejik bir araç olarak kullanarak iktidar ile halk arasında bir nevi aracı oldu. Kemalizm'in esasları doğrultusunda ideal Cumhuriyet vatandaşının yaratılması, Atay'ın en öncelikli meselesiydi. Yazılarının merkezine de bu temel sorunu aldı.

Falih Rıfki Atay, İzmir'in düşman işgalinden kurtarılışından sonra Mustafa Kemal Paşa'nın en yakınındaki isimlerden biri oldu. Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal'in karizmatik bir lider olarak ön plana çıkarılmasını sağlayan İstanbul basın mensupları arasında öne çıktı. İlerleyen yıllarda ise özellikle Cumhuriyet'in ilanı ve ulus devletin inşasında Atatürk karizmasının pekişmesi ve halkın Atatürk algısı üzerinde etkili olurken, aynı zamanda ulusun ve devletin inşasında pek çok tutum, tavır ve tepkinin üzerinde de belirleyiciydi.

*"Bizim nesil bir fikir savaşı içinde doğmuştur. Kaderi değiştirmek elimizde midir? Topluluğun her yerinde pek tabii türlü dalgalarıların ortasında kılavuz fikirlerin ışığı yanmalıdır."*⁹ Yazarın kendi kuşağına dair bu açıklaması, onun yaklaşık 60 yıllık çabasının da özeti niteliğindedir. Kaderi değiştirmek Atay ve kuşağı için önceleri İmparatorluğu kurtarmak ile özdeşken,

8 *Birinci Basın Kongresi, 25 Mayıs 1935*, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1975, s.21; Server İskit, *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, İstanbul, 1939, s.217-218.

9 Falih Rıfki, "Efendikâri", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1950.

Cumhuriyet'in ilanından sonra ise devleti kurmak, halkı inşa etmek demektir. Halkın değişiminin ve batılılaşmasının kaderi değiştirmenin ilk ve en öncelikli basamağı olduğuna inanan Atay, kendi değişimi ile kılavuz fikirlerin topluma yaygınlaşması için mücadele etti.

Falih Rıfki Atay'ın kavram dünyasına yaptığımız yolculuk, değişen konjonktürün onun üzerinde etkisi olduğu gibi, bizzat onun da konjonktürün belirlenmesi üzerinde etkili olduğunu gösterdi. Çalışmanın bu iddiası, şimdiye kadar kendisi ile ilgili olarak yapılmış olan çalışmalardan ayrı bir yere sahip olmasını sağlar.

Son yıllarda “Mustafa” filmi ile yeniden, özellikle de Atatürk dönemi hatıraları “Çankaya” ile gündeme gelen Falih Rıfki Atay, belli kesimlerin kendi görüşlerini desteklemekte yine bütünlükten yoksun bir bakış açısıyla bir malzeme olarak değerlendirilmektedir. Yazarın Atatürk'e ve özellikle inşa yıllarına dair bazı açıklamaları cımbızlanarak kullanılmaktadır.¹⁰ Bu alıntılar, Atay tarafından ne zaman, hangi bağlamda söylendiğine ya da yazıldığına dikkat edilmeksizin pek çok kişi tarafından kendi fikirlerini doğrulamak adına kullanılmaktadır. Atatürk'ün ölümüne kadar en yakınındaki insanlardan biri olan Atay, özellikle Atatürk'e ve o yıllara dair anekdotlarıyla ön plana çıkarılmaktadır. Dönemin yazınsal elitleri söylem analizine tabii tutulmadan, monografik ve analitik olarak ele alınmadığı sürece Cumhuriyet'in kendini nasıl inşa ettiğini anlamaktan mahrum kalacağız. Cumhuriyet'in anlaşılması için unutilan, ihmal edilen Falih Rıfki Atay gibi dönemin yazar ve çizerlerinin, siyasetçilerinin düşünsel süreklilik ve kopuşlarının dönemin koşulları dikkate alınarak irdelenmesi gerekmektedir.

10 Bu durum ile ilgili birkaç örnek için bkz., Doğan Hızlan, “Atatürk ve Millet Aynı Şeydir”, *Hürriyet*, 2 Aralık 2008, Özdemir İnce, “Falih Rıfki Atay ya da Tanık Vicdanı”, *Hürriyet*, 20 Aralık 2008, Engin Ardıç, “Hitler'in Yumuşak ve Tatlı Bakışları”, *Sabah*, 26 Aralık 2008.

I. BÖLÜM

İMPARATORLUKTAN CUMHURİYET'E BİR AYDIN: FALİH RIFKI ATAY

Hoca Hilmi Efendi ile Huriye Cemile Hanım'ın ikinci erkek çocuğu olan Falih Rıfki Atay, 1893'te İstanbul'da doğdu.¹ Zengin bir köy ağası olan Hoca Hilmi Efendi'nin İstanbul'a yerleşmeye karar vermesi, ekonomik durumunun bozulmasına neden oldu. Orta halli bir ailenin ortanca çocuğu olan Atay, çocukluğunu anne ve babasının sıra özlemleri içinde ve daha çok annesinin etkisi altında geçirdi.² Babasının ısrarı ile mahallelerindeki

-
- 1 Falih Rıfki Atay'ın gerek Bolu ve Ankara milletvekili olarak seçildiği dönemlerdeki, yani 1923 ve daha sonraki dönemlere ait (1943, 1946) mazbatalarında ve gerekse de kendisinin hazırladığı özgeçmişinde doğum tarihi Rumi 1309 ve Miladi 1893 olarak verilmektedir. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi*, Dosya No: 37539, Sicil No: 463; ayrıca Atay'ın, Ulus gazetesinin 25 Aralık 1943 tarihli nüshasındaki "50. Yaşım" başlıklı makalesi de doğum tarihini 1893 olarak göstermektedir. Ali Canip Yöntem de Falih Rıfki Atay'ın doğum tarihini 1893 olarak vermektedir. Bkz. Ali Canip Yöntem, *Türk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1931, s. 543. Ancak yine Falih Rıfki Atay hayatta iken hazırlanarak yayınlanan *Türk Meşhurları*, İstanbul 1933–1935; *İnönü Ansiklopedisi*, Cilt:4, Ankara 1950 ve Reşat Ekrem Koçu'nun hazırladığı *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:3, İstanbul 1960 ansiklopedilerinde ise, Falih Rıfki Atay'ın doğum tarihi 1894 olarak verilmektedir. Mustafa Baydar'ın hem biyografi hem de edebiyatçılarla yaptığı röportajlara dayanan eserinde de Atay'ın doğum tarihi 1894 olarak verilmektedir. Mustafa Baydar, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar*, İstanbul 1960, s. 35; yine Atay ile yapılan bir röportaj dayanarak kaleme alınan "Falih Rıfki Atay Konuşuyor" isimli çalışmada da doğum tarihi 1894 olarak verilmektedir. Bkz. Baki Süha Edipoğlu, *Falih Rıfki Atay Konuşuyor*, Ankara 1945, s. 4; Türk Parlamento Tarihi'nde ise Falih Rıfki Atay'ın doğum tarihi 1905 yılı olarak verilmektedir. Bkz. Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Donem (1923-1927)*, Ankara, 2004, s. 143. Biz Falih Rıfki Atay'ın doğum tarihi olarak T.B.M.M. Arşivi'ndeki dosyasında bulunan ve bizzat kendisi tarafından kaleme alınan özgeçmişindeki 1893'ü kabul etmekteyiz.
 - 2 Falih Rıfki Atay, *Eski Saat*, Ankara 1998, s. 44–47.

Sıbyan Mektebi'nde diğer yaşlıları gibi mektep merasimi ve duası yapılarak³ ilk eğitimine başlayan Atay, bu okuldan sıkılarak kısa süre sonra ayrıldı. Ailesi onu kadın bir hoca ve zenci bir kalfa tarafından idare edilen yeni bir Sıbyan Mektebi'ne kaydettirdi. Bu okulda diğer Sıbyan Mektepleri'nde olduğu gibi Kuran-ı Kerim, Tecvid, İlmihal, Tarih-i Osmani, Coğrafya-yı Osmani, Hüsn-i Hat gibi dersler alan⁴ Atay, ilkokulu bitirdikten sonra Kovacılar'daki Rehber-i Tahsil Rüştüyesi'ne devam etti. Bu dersler genelde ezber yeteneğine dayanan derslerdir. Ancak Atay'ın ilgisini en çok çeken ders, tarihtir. Durum üzerinde, tarih hocası Hayri Bey'in öğrencilerine gizli gizli okuduğu Mizancı Murat'ın "Umumi Tarih" kitabından seçtiği yazılar etkili olmuştur. İlerleyen yıllarda öğrendikleri tarihin padişahlara övgü nedeniyle yazıldığına da farkında olmaya başlayan Atay, tarihe olan bu ilgisini daha sonraki yıllarda başka eserlerle çeşitlendirecektir. Atay'ın Rüştüye'deki hocaları kendi ifadesi ile "sarıklı tiplerden"⁵ oluşur. Rüştüye'nin müdürü ise aynı zamanda Hariciye Nezaretinde memur olarak görev yapan Kenan Bey'dir. Rüştüye'nin son sınıfındayken 1905'deki Japon-Rus Savaşı'nın yarattığı siyasal tartışmalara tanık olan Atay, daha sonra bu olayı kişisel tarihinde bir uyanış olarak değerlendirecektir.

Falih Rıfki Atay'ın çocukluk yılları, II. Abdülhamit döneminin sıkı denetim yıllarıdır.⁶ Aile arasında II. Abdülhamit'ten nasıl bahsedildiğine dair yazdıkları, kanaatimizce o günkü pek çok Osmanlı ailesindeki durumu göstermesi bakımından iyi bir örnektir:

3 Sıbyan mekteplerindeki merasimlerle ilgili olarak bkz., *Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle Sıbyan Mektepleri*, Yay. Haz. İsmail Kara ve Ali Birinci, Ankara 2005, s. 23-41.

4 Bir Eğitim Tasavvuru....s.16; Falih Rıfki Atay, "Kültür Davamız", *Ulus*, 4 Kanuni Evvel/Aralık 1937.

5 Falih Rıfki Atay, *Batış Yılları*, İstanbul 1963, s.8-10; Edipoğlu., *a.g.e.*, s.4.

6 Falih Rıfki Atay, *Kurtuluş*, İstanbul 2000, s.74; Atay, *Batış*, s.5.

“İkide bir büyüklerimizin bir Hasan Ağa’dan yanıp yakıldıklarını dinlerdik. Kimdi bu Hasan Ağa? Sormak da olmazdı. Neden sonra anladığıma göre Hasan Ağa bizimkilerin ve dostlarının çevresinde Padişah’ın rumuzu idi. Hiç kimse ondan, daha doğrusu onu kötü yola götüren yanındakilerden hoşnut değildi.”⁷

Bu alıntıdan da anlaşıldığı gibi Atay’ın ailesi yaşananlara ve II. Abdülhamit yönetimine tepkilidir. Ancak bu tepki, sadece yakın çevre arasında güvenli olduğu düşünülen ortamlarda dile getirilmektedir. Atay’ın II. Abdülhamit dönemi istibdadına tepkili olmasında ve ilerleyen yıllarda İttihatçılarla yakınlaşmasında, yaşananlardan duyulan rahatsızlığın dile getirildiği bu aile ortamı da etkili oldu.⁸ Ancak pek çok Osmanlı ailesinde olduğu gibi, yaşanan olumsuzluktan “Allah’ın Yeryüzündeki Gölgesi” olarak algılanan Padişah değil, onun çevresindeki “basiretsiz” insanlar sorumlu tutulur.

Rüştiye’yi 1905’te bitiren Falih Rıfki Atay, dönemin en seçkin okullarından biri olan ve müdürlüğünü Hüseyin Cahit’in (Yalçın) yaptığı Mercan İdadisi’ne başladı. Mercan İdadisi, 1877’de yüksek bir idare mektebine dönüştürülen Mekteb-i Mülkiye’nin lise kısmıydı. 1900 yılına kadar Mekteb-i Mülkiye ile birlikte yürüyen okul, Darülfünun açılınca Mercan’daki Sultan Sarayı’na taşındı ve Mercan İdadisi adını aldı⁹. Falih Rıfki Atay İdadî’ye girmeden az önce Kantarcılar’daki Çiftesaray’a taşınan okul, 1908’de Çiftesaraylar Genelkurmay’a verildiği için buradan da taşındı¹⁰.

İdadî öğrencisi Falih Rıfki, evlerinin üst katında bulunan abisinin kütüphanesinden gizlice aldığı başta Servet-i Fünun dergisi olmak üzere pek çok dergi ile yasaklı yayını okumaya

7 Atay, *a.g.e.*, s.6.

8 Atay, *a.g.e.*, s.8.

9 Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. 3-4, İstanbul, Eser Matbaası 1977, s. 932.

10 Atay, *a.g.e.*, s.13.

başladı.¹¹ Servet-i Fünun dergisinde yazan Hüseyin Cahit (Yalçın) ile İkdam gazetesi Paris muhabiri Ali Kemal arasındaki tartışmaları ve edebiyat dünyasında Muallim Naci ile Rezaizade Mahmut Ekrem'in Edebiyat-ı Cedide'ye dair tartışmalarını ilgiyle takip etti. Arkadaşlarıyla gruplar kurarak bu tartışmaları kendi aralarında da devam ettirdiler. II. Abdülhamit döneminin baskıcı yönetimi nedeniyle edebiyat yasak olduğu için genç kuşak edebiyatla ilgili tüm uğraşlarını gizli olarak sürdürür:

“O vakitler dergilerde ve gazetelerde edebiyatın adı bile yok. Okuduklarımız konuştuklarımız hep yasak. Yılda bir iki defa, Padişah'ın cülusu veya doğum günlerinde çıkan kuru medhiyelerden ve okuma kitaplarındaki nazımlardan başka vezinli yazı da öyle. Umumi Tarih'de Fransız Büyük İhtilali öğretilmez. Ama biz hepsini gizli gizli okuyoruz. Yaşımız bu okuyuşları bir felsefeye, bir sonuca, bir davranışa bağlatıcı olmaktan uzak.”¹²

Daha İdadi yıllarında edebiyatla ilgilenmeye başlayan Falih Rifki, küçük manzumeler ve nesirler kaleme aldı. Her ne kadar Servet-i Fünun edebiyatını yakından takip etse de bu ilk denemelerinde Divan edebiyatına yakın bir üslup tercih ederek, oldukça ağıdalı bir dil kullandı. Faik Sabri'nin çıkardığı “Çocuklara Mahsus” gazetesine yolladığı ve 1907 tarihli fakat yayınlanmayan ilk yazısı da bu dil özelliğine sahiptir. Ancak zamanla Cenap Şahabettin, Halit Ziya (Uşaklıgil) ve Ahmet Haşim'in Servet-i Fünun'daki yazılarını yakından takip eden, böylece Tanzimat edebiyatına bir tepki olarak ortaya çıkan Edebiyat-ı Cedide akımının¹³ etkisinde kalarak daha sade bir dil kullanmaya başladı. Bir üst sınıftan arkadaşı Orhan Seyfi (Orhon) ile Yeni Edebiyat ve Tevfik Fikret'in şiirleri üzerine

11 Atay, *a.g.e.*, s.11-12; Atay, *Kurtuluş*, s.39.

12 Atay, *a.g.e.*, s.26.

13 Ayrıntılı bilgi için bkz., Agah Sırrı Levent, *Türk Edebiyat Tarihi*, Cilt:I, Ankara 1973, s.20-35; Hasan Akay, *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*, İstanbul 1998, s.11-29.

Şehir haberleri
Et işinin yegâne hal çaresi

Vilyette düm de müdâhale
satışına devam mesalei
çözümlü

Dün sabah Vilyette Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kordano yazarak...
Dün sabah Vilyette Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kordano yazarak...

Vali Ankara'ya bugün
gidecek

Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kordano...
Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kordano...

Mevci Wiens gidi
Mevci Wiens gidi

Mevci Wiens gidi...
Mevci Wiens gidi...

Unvanı düşen...
Unvanı düşen...

Unvanı düşen...
Unvanı düşen...

SÖHBETLER
Zilli bebek

Falih Rifki Atay

ÇEMURBUYYET
Geyen akşam Mübâhâdâr...
Geyen akşam Mübâhâdâr...

Yazan
Falih Rifki Atay

bu yâdâr veya yâdâr ne kâ...
bu yâdâr veya yâdâr ne kâ...

Derken masanın üstüne birâz...
Derken masanın üstüne birâz...

— Seni göli sıkıyıkı dedim...
— Seni göli sıkıyıkı dedim...

bu yâdâr veya yâdâr ne kâ...
bu yâdâr veya yâdâr ne kâ...

Yunan Tiznet Hevâli...
Yunan Tiznet Hevâli...

MEVLİD
Büyük mevlid...
Büyük mevlid...

ELİŞLERİ
Türk Motifleri Sayısı
Türk Motifleri Sayısı...

MEVLİD
Büyük mevlid...
Büyük mevlid...

MEVLİD
Büyük mevlid...
Büyük mevlid...

ELİŞLERİ
Türk Motifleri Sayısı
Türk Motifleri Sayısı...

MEVLİD
Büyük mevlid...
Büyük mevlid...

MEVLİD
Büyük mevlid...
Büyük mevlid...

ELİŞLERİ
Türk Motifleri Sayısı
Türk Motifleri Sayısı...

YALOVA KAPILARLI
Sahib-i Yalova Kapıları

Yalova Kapıları...
Yalova Kapıları...

Yalova Kapıları...
Yalova Kapıları...

Yalova Kapıları...
Yalova Kapıları...

Yalova Kapıları...
Yalova Kapıları...

Yalova Kapıları...
Yalova Kapıları...

DİZİN

- 31 Mart Vakası 221-223, 348
- Abdülkadir Güney 251
- Abdullah Cevdet 30
- Adnan Adivar 48, 327, 338
- Adnan Menderes 379, 383, 397, 399, 401, 406, 492
- Afet İnan 293, 294, 431
- Ahmet Bedevi Kuran 28
- Ahmet Emin Yalman 24, 382
- Ahmet Haşim 10, 14, 154
- Ahmet İhsan Tokgöz 458
- Ahmet Mithat 164, 165
- Ahmet Şerif 56, 489
- Ahmet Şuayıp 221
- Ali Çetinkaya 354, 355
- Ali Fuat Cebesoy 327, 463
- Ali Fuat Erden 69, 82, 107, 490
- Ali Gevgilili 3, 311
- Ali Kemal 10, 12, 20, 21, 101, 102, 103, 306, 307, 312, 314, 317, 474, 490
- Ali Naci Karacan 118
- Ali Rıza Paşa 97, 98
- Ali Şükrü Bey 178, 318
- Ankara III, 1, 3, 4, 7, 8, 10, 14, 15, 21-23, 25, 31, 39, 41, 46, 56, 61, 65, 69, 79, 82-84, 88, 91, 97, 100, 101, 103, 105, 106, 109, 113-116, 118, 119, 124-127, 129-132, 134, 135, 137, 149, 153, 166-168, 188, 190, 197, 200, 201, 204, 207, 208, 213, 214, 221, 227, 231, 240, 244, 246, 250, 251, 262, 271, 274, 276, 282, 286, 289, 290, 295, 297, 298, 303, 306, 308, 309, 310, 312, 313-316, 322-327, 331-334, 337, 347, 354-357, 359, 377, 379, 388, 390, 400, 423, 431, 446, 459, 464, 466, 468, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502-507, 511, 522, 524
- Arif Oruç 360, 369, 372, 376
- Arnavutluk 33, 56
- Bahaatin Şakir 84
- Bedi Faik Akın 24, 25
- Bükreş 86, 157, 158, 276, 305
- Burhan Asaf Belge 212
- Burhan Felek 25
- Cafer Tayyar 136
- Cami Baykurt 397, 401
- Çankaya 5, 16, 19, 23, 24, 37, 41, 42, 83, 95, 96, 104, 123, 135, 145, 149, 247, 248, 260, 290, 306, 326, 328, 329, 332, 335, 338, 341, 354, 358, 365, 366, 399, 411, 425, 426, 431, 448, 457, 487, 491, 501
- Celal Bayar 379, 383, 384, 386-389, 397, 399, 401, 406, 424, 435, 436, 439, 458, 459, 468
- Cemal Paşa 17, 18, 20, 38, 53, 64, 65, 66, 68-71, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 83-86, 315, 316, 473, 493
- Cemil Sait Barlas 251
- CHP 24, 140, 142, 180, 201, 216, 218, 247, 249-252, 255, 257, 259,

- 275, 284-286, 300, 324, 380-383, 388-394, 396, 400, 401, 403, 404, 407-421, 439, 441, 443, 444, 446, 449-453, 459, 463, 464, 467-469, 477, 480, 484, 486-488, 493, 494, 495, 503, 540, 542
 Claude Farrere 108
- Damat Ferit 99
 Demokrat Parti 24, 140, 141, 229, 247, 344, 365, 376, 379, 386, 400, 412, 452, 464, 495, 501, 539, 542
- Emin Sazak 286, 379
 Enver Paşa 15, 40, 41, 53, 67, 73, 75, 81, 85, 119, 120, 121, 132, 310, 315, 319, 320, 476, 477, 523
 Erol Koroğlu 43, 47
 Erzurum 82, 331, 338
 Eugene Pittard 293
- Fahir Giritlioğlu 250, 390, 456
 Faik Ahmet Barutçu 409
 Falih Rifki Atay 1-9, 13, 14, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 34, 39, 44, 46, 47, 49, 57, 59, 64, 66, 68, 69, 70, 74, 75, 79, 84, 88, 96, 105, 119, 123, 134, 135, 143, 145, 147, 149, 163, 175, 186, 188, 191, 193, 196, 207, 213, 214, 223, 248, 252, 253, 260, 262, 271, 274, 282, 289, 297, 300, 301, 308, 312, 313, 317, 328, 331, 332, 335, 341, 347, 354, 355, 359, 365, 366, 376, 406, 408, 412, 414, 417, 419, 425, 426, 428, 429, 437, 470, 471, 473, 477, 487, 488, 490-498, 501, 503, 511-515, 518-530, 532-540, 542, 543, 544
 Fethi Okyar 141, 359, 364, 456, 463, 496
 Fevzi Çakmak 393, 397, 401, 417, 459
- Fuat Bulca 466
 Fuat Köprülü 202, 244, 379, 383, 402
- Gazi Ahmet Muhtar Paşa 304
- Hâkimiyet-i Milliye 23, 134, 136, 188, 211, 232, 238, 318, 319, 324, 328, 332, 333, 337, 339, 346, 359, 360, 370, 501
 Halit Ziya 10, 14, 224
 Halkevleri IV, 184, 213, 264, 271, 273, 274, 276-282, 284, 462, 494, 504
 Halk Fırkası 129, 183, 186, 201, 208, 209, 316, 318, 320, 323, 324, 325, 336, 338, 340, 344, 346, 359, 360-365, 372, 374, 375, 432, 445
 Hamdullah Suphi Tanrıöver 251, 258
 Hasan Bülent Kahraman 147, 260
 Hasan Rıza Soyak 358, 455, 458, 466
 Hasan Ünder 138, 139
 Haydar Rıfat Bey 318
 Hilmi Uran 251, 410, 456
 Hürriyet ve İtilaf 32, 96, 301, 302, 307, 309, 321, 324, 334, 342, 344, 405, 493
 Hüseyin Cahit Yalçın 19, 29, 80, 132, 146, 324, 434, 463, 492, 500
- II. Abdülhamit 8-10, 146, 147, 148, 262, 301
 İsmet İnönü 24, 118, 164, 170, 192, 251, 348, 371, 416, 430, 442, 455, 456, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 466, 468, 486, 487, 488
 İstanbul 2, 3, 4, 7-10, 13, 14, 16, 18-31, 34, 35, 37, 38, 42, 43, 45, 46, 47, 49, 52, 56, 60, 62, 65, 67, 69-79, 82, 84-86, 88-93, 95-97, 99-

- 107, 109, 110, 112, 114, 115, 117, 118, 125, 126, 128-130, 134, 137-139, 145-147, 149, 151, 153-155, 157, 161, 166, 167, 168, 174, 175, 176, 179, 180, 182, 188, 196, 208, 209, 213, 220-222, 229, 230, 238-240, 244, 246, 248, 260, 274, 276, 277, 282, 283, 286, 290-292, 298, 301-303, 306-314, 316-320, 322-327, 331-334, 336, 337, 339, 345, 347, 355, 356, 358-360, 370, 376, 379, 383, 385, 386, 393, 398, 400, 406, 416, 423-425, 428, 429, 431, 434, 446-449, 456, 457, 458, 459, 473, 489-507, 520
- İstiklal Mahkemesi 320, 332, 347, 349, 350, 354, 358, 484, 502
- İtihat ve Terakki 16, 28, 29, 32, 33, 37, 42, 44, 45, 64, 65, 67, 70, 88, 96, 110, 120, 121, 133, 206, 263, 300, 301, 303, 304, 305, 309, 310, 315, 316, 324, 335, 351, 353, 356, 477, 489, 494, 497, 504, 505
- İzmir 4, 19, 22, 93, 94, 114, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 133, 135, 137, 140, 252, 288, 320, 332, 335, 351, 353-357, 366-371, 389, 413, 418, 423, 456, 487, 489, 491, 492, 494, 495, 498, 503, 505
- İzmit 22, 72, 129, 178
- Kadro 26, 80, 138, 181, 182, 186, 190, 193, 195, 200, 204, 207-214, 235, 282, 434, 463, 491, 492, 493, 495, 497, 499, 505
- Kadro dergisi 186, 204, 208, 210, 211, 214, 235
- Kadro Dergisi 207
- Kara Kemal 38, 320, 353, 356
- Kara Vasıf 320
- Kazım Karabekir 117, 135, 290, 333, 337, 354, 423, 463
- Kazım Naim 214, 500
- Kazım Şinasi Dirik 18, 88
- Kemalizm 2, 4, 24, 52, 62, 137, 138, 139, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 179-209, 211-218, 242, 244, 247, 249-252, 254, 256, 259-264, 267, 271, 273, 276, 280, 281, 283-285, 291, 292, 298, 342, 404, 414-416, 440, 442-445, 448, 449, 453, 460-462, 464, 466-468, 472, 474, 477, 478, 480-488, 492, 493, 495, 498, 500-504, 506
- Kenan Öner 417
- Kılıç Ali 320, 351, 353, 354, 355, 466, 500
- Köy Enstitüleri 255, 278, 285, 286, 500
- Küçük Talat Bey 42
- Londra 21, 105, 106, 212, 214, 308, 331, 400, 437, 502, 522
- Louis Althusser 3
- Lozan Konferansı 118, 128, 319, 499
- Lütfi Fikri 229, 236, 327, 330, 332
- Mahmut Şevket Paşa 303, 305
- Makedonya 38, 73, 185, 188, 356
- Maurice Duverger 3, 446, 494
- Max Weber 130, 131
- Mehmet Akif 14, 500
- Mehmet Cavit 353
- Mekki Sadi Esen 413
- Milli Şef 24, 139, 140, 283, 284, 285, 286, 442, 443, 461, 462, 464, 465, 466, 467, 468, 486, 487, 496, 500
- Mina Urgan 26
- Mithat Cemal Kuntay 14, 500
- Mizancı Murat 8, 30
- Moskova 138, 185, 193, 200, 201, 202, 204, 207, 210, 372, 400, 431, 461, 499

- Muallim Naci 10
 Muhiddin Birgen 37
 Musa Akyiğitoğlu 16
 Mustafa Kemal Atatürk 129, 332, 491
 Mustafa Şeref Özkan 435
- Namık Kemal 1, 29, 30, 31, 50, 61, 146, 154, 156, 224, 472, 498
 Necip Asım 16
 Necmettin Sadak 18, 21, 88, 361, 503
 Nihal Atsız 448
 Nihat Erim 24, 409, 410, 413
 Nurettin Paşa 122, 123, 124, 487
- Orhan Seyfi 10
 Orhan Seyfi Orhon 10
- Paris 10, 28, 82, 103, 107, 149, 212, 400, 490, 495
 Pierre Loti 108
- Rauf Orbay 290, 327
 Recaizade Mahmut Ekrem 10, 55
 Recep Peker 182, 183, 201, 209, 213, 250, 396, 399, 409, 410, 411, 412, 416, 455
 Refet Bele 136, 463
 Refii Cevat Ulunay 21
 Refik 21, 379, 383
 Refik Halit Karay 21, 379
 Refik Koraltan 379, 383
 Resneli Niyazi 49
 Roma 138, 170, 185, 188, 189, 191, 193, 204, 210, 308, 400, 431, 499, 522
 Romanya 73
- Sabahattin Ali 448
 Sabiha Sertel 385
 Salih Bozok 355, 369, 456
- Samih Rifat 11, 13, 294
 Sebil ül Reşad 325
 Şehbal 17, 68
 Şerif Mardin 30, 145, 146, 147, 164, 238, 244, 296, 421
 Servet-i Fünun 9-11, 13, 14, 29, 221
 Şevket Rado 25
 Şevket Süreyya Aydemir 26, 43, 190, 207, 208, 210, 211, 282, 358, 491
 Şeyh Sait 133, 222, 347, 348, 349, 352, 377, 502, 504
 Seyit Emir Ali 331
 Sivas 366, 430
 Şükrü Kaya 41, 459, 466
 Şükrü Sökmenstür 400
 Süleyman Nazif 314, 317, 318
- Tahsin Banguoğlu 251, 410
 Takrir-i Sükun 243, 484
 Talat Paşa 17, 39, 40, 64, 65, 75, 76, 81, 85, 88, 157, 320, 504
 Tarık Zafer Tunaya 505
 Tecelli 15, 155, 156, 224
 Tevfik Fikret 10, 29, 30, 224
 Tevfik Rüştü Aras 397, 459
 Tiran 185, 188
 Trablusgarp 15, 16, 32, 34, 295, 302
 Türk Ocakları 31, 45, 61, 233, 271, 273, 274, 275, 276, 503
 Türk Yurdu 45, 52, 56, 169, 231, 275
- Ülkü 164, 170, 182, 192, 201, 213, 214, 281, 434, 435, 437, 493, 496, 497, 500, 501, 503
 Ülkü Dergisi 213, 213, 496
- Vedat Nedim Tör 3
 Velid Ebüzziya 330
- Walter Lipmann 196

- Yahya Kemal Beyatlı 52, 53, 59, 60,
493
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu 20, 22,
23, 80, 84, 122, 124, 125, 129, 204,
208, 209, 210, 227, 238, 239, 314,
317, 318, 358, 426, 457, 495, 499
- Yaşar Nabi Nayır 25
- Yedigün 16, 501
- Yeni Mecmua 19, 59, 60, 88, 89,
223, 274, 496, 525
- Yunanistan 250, 400
- Yusuf Akçura 1, 45, 46, 51, 54, 294,
470, 496
- Yusuf Hikmet Bayur 41, 182, 257,
295
- Yusuf Ziya Kösemen 251
- Zekeriya Sertel 23, 360, 369, 372,
374, 397, 398, 401
- Ziya Gökalp 1, 16, 17, 19, 31, 32,
42, 45, 51, 52, 53, 54, 56, 59, 61,
62, 114, 128, 165, 166, 167, 220,
224, 264, 274, 279, 297, 325, 472,
483, 495, 500, 503